

DE ONVOLTOOIDE REEKS STOET DER STOETEN – ANTWERPSE STADSPOORTEN

Joris Frederickx

HET WERDEN ER ZEVEN

In deze numismatische bijdrage is elke vergelijking met *De onvoltooide van Gent*, een roman van priester-schrijver Armand Boni of met de *Onvoltooide symfonie*, de *Uvvollendete* van Franz Schubert niet op zijn plaats.

Met de titel *De onvoltooide reeks* verwijzen we naar een reeks penningen met op de voorzijde de gravure van verschillende historische Antwerpse stadspoorten. Op de achterkant staan er afbeeldingen van ommevangsfiguren, typisch Antwerpse figuren of plaatselijke gebeurtenissen.

Affiche van de Stoet der Stoeten

Het Antwerpse Karnaval Komitee (A.K.K.) onder de bezielende leiding van Jackie Moonen had het plan opgevat om vanaf 1981 vijftien penningen uit te geven, die door hun onderwerp heel wat verzamelaars zouden kunnen aanspreken. Meteen zou het “komiteit” met de opbrengst ervan zijn carnavaleske activiteiten kunnen financieren.

Concreet werd geopteerd voor penningen met een – zij het fictieve – nominale waarde, en gelet op het feit dat deze uitgifte een bron van inkomsten moest vormen voor de “Stoet der Stoeten”, dé grote carnavalstoet in Antwerpen, is het niet verwonderlijk dat als “munteenheden” de *stoet* werd gekozen. Deze naamgeving gebeurde min of meer naar analogie met de “munteenheden” op de penningen van Geel, de *Ghela*, die van Veurne, de *Vore*, die van Visé, de *Visatum*, ...

Het A.K.K. gaf hierbij *Mauquoy Medal Company* in Grobbendonk opdracht tot het slaan van penningen met een nominale waarde van 100 *stoeten* in alpaca, 1.000 *stoeten* in zilver en 20.000 *stoeten* in goud. De hele reeks penningen in alpaca zou ook in een set worden aangeboden.

Het Laatste Nieuws van maandag 14 november 1983 maakt ook melding van de uitgifte van de hele reeks in brons, aan de prijs van 100 fr. per stuk. De heer Marc Willemans, toch een kenner van deze “gemeentepeningen”, heeft er echter zelf nooit een gezien, en het gaat hier dus vermoedelijk om een vergissing.

Uiteindelijk werden er zeven penningen geslagen. De laatste is op 11 november 1983 uitgegeven. Het werd dan toch een *Unvollendete*.

Wat ligt er aan de basis van deze onvoltooide reeks? Voorzeker zal het gestaag dalende slagaantal een rol hebben gespeeld. Maar bovendien was er ondertussen een afbakening van het aantal echte historische Antwerpse stadspoorten gebeurd.

In de *Antwerpse Post* van woensdag 14 juli 1982 staat de volgende appreciatie:

« Bij de voorstelling van deze derde penning was ook de bekende stadsgids *George Van Cauwenbergh* aanwezig en zijn oordeel over deze reeks penningen was positief: *Het is een zeer goed initiatief om die historische poorten van Antwerpen terug uit de vergetelheid te halen en ze via deze penningen toch te bewaren. De munten¹ zelf zijn zeer mooi en zowel esthetisch als historisch verantwoord.* » (1)

Historisch verantwoord? Blijkbaar knelde voor de heer G. Van Cauwenbergh dan toch het schoentje bij het begrip historisch, meer bepaald wat in Antwerpen onder een historische stadspoort moet worden verstaan.

Tijdens de voorstelling van de derde penning uit de reeks gaf deze specialist in het Antwerpse stratenpatrimonium de aanwezigen inzicht in de historische Antwerpse stadspoorten. Volgens hem zijn er vijf echte stadspoorten: de Poterne Poort in de vroegere slijkpolder, de Rode Poort in de buurt van de huidige Paardenmarkt, de Kipdorp Poort als uitvalsweg naar de Kempen en Noord-Brabant, de Sint-Jorispoort of Keizerlijke Poort, ook Berchemse Poort genoemd, en tenslotte de Begijnenpoort, ongeveer op de plaats waar nu het oude justitiepaleis aan de leien is gelegen.

In *De Nieuwe Gazet* (juni 1982) schrijft de verslaggever² die op de vermelde voorstelling aanwezig was in dit verband trouwens het volgende:

« Naast deze vijf belangrijke stadspoorten, zo vernemen we van *George van Cauwenbergh*, bestonden er nog 15 zogenaamde militaire poorten. Deze maakten deel uit van de verdedigingsgordel rond Antwerpen die omstreeks 1860 werd opgericht door ingenieur *Brialmont*. De stad werd toen zesmaal groter.

Tijdens de uiteenzetting van George van Cauwenbergh kwam aan het

¹ Er wordt van munten gesproken, omdat ze een nominale waarde droegen. De eenheid is de stoet.

² De initialen van deze verslaggever zijn KEY.

licht dat het A.K.K. zinnens was om in totaal vijftien penningen uit te geven onder de naam “stadspoorten”. Dit opzet zal moeten herdacht worden. Wil men historisch correct blijven, dan kan men wel 15 militaire poorten uitgeven (die van de Brialmontgordel) maar mag men ze niet stadspoorten noemen. Gelukkig voor het A.K.K. zijn er nog geen gebroken potten gemaakt. De drie uitgegeven penningen³ zijn immers wel degelijk stadspoorten. Ofwel stopt men de reeks bij de uitgifte van de vijfde stadspoort-penning, ofwel breidt men onder de verzamelnaam “historische poorten van Antwerpen” de reeks uit met de 15 militaire poorten uit de Brialmontgordel. Er zouden dus in totaal 20 penningen worden uitgegeven in het kamp van de uitgevers! » (2)

DE GRAVEURS

Twee graveurs hebben meegewerkt aan de totstandkoming van deze reeks, nl. Krzysztof Widelski en Jan Keustermans.

Over de medailleur, Krzysztof Widelski (met initialen KW), is niet zoveel geweten. Hij werd op 28 februari 1952 in Lublin (Polen) geboren. In Warschau studeerde hij aan de Academie voor Schone Kunsten. Zijn opleiding zette hij voort aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen. Een tijdje was hij bij Mauquoy Medal Company te Grobbendonk in loondienst.

Zijn creaties werden voornamelijk tentoongesteld in de exposities van de Fédération Internationale de la Médaille d’ Art (FIDEM).

In het koninklijk besluit van 17 januari 2006 betreffende de toekenning van het gouden, zilveren of bronzen erekenteken van laureaat van de arbeid en van de ster van cadet van de arbeid van België staat zijn naam vermeld. Widelski ontving voor zijn verdienste op het vlak van edele metalen en uurwerken het bronzen erekenteken.

De laatste penning uit de reeks, die met de Begijnenpoort (vz) en de Werf Kraenhooft (kz), is evenwel het werk van de kunstenaar Jan Keustermans (met initialen JK). Soms voert hij in opdracht van dezelfde Grobbendonkse firma opdrachten uit.

BESCHRIJVING VAN DE PENNINGEN (in volgorde van uitgiftedatum)

De hierna beschreven penningen zijn niet exact op ware grootte afgebeeld. Gezien de context werd bij de beschrijving de oud-Nederlandse spelling van de namen van de stadspoorten in principe geëerbiedigd. Om een beter inzicht te krijgen in de situatie van de stadspoorten is het overigens aan te raden de rubriek stadsuitbreidingen achteraan te raadplegen; dit is soms echt wel nodig om te weten waar die of die poort juist stond, of om gewoon het verhaal van de verplaatsing ervan beter te kunnen volgen.

---

³ Op 11 juni 1982 werd de derde penning in de rij uitgegeven.

De Koninklijke Poort, de enige nog bestaande stadspoort van de Spaanse vesten op de Gillisplaats te Antwerpen (Foto Ad Meskens)

1. Koninklyke Poort Scheldewaerts

1.1 Beschrijving

Vz: Koninklyke Poort Scheldewaerts – 1624

Kz: Aankondiging van de gemeentefeesten – 1901

1.2 Specificaties (4) – bijkomende gegevens (3) + (5)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
15.12.1981	100 stoeten	35,15 (3) 35	16,4 (3)	gekarteld	alpaca	10.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	20,3 (4) 20,- (5)	gekarteld	Ag	1.000	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	22	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

1.3 Historisch gekaderd

1.3.1 Koninklyke Poort Scheldewaerts – 1624 (vz)

« De “Koninklyke poort” (Porte Royale), “Porta Regia” of “Coninckx-poort” werd in 1624 als een soort triomfboog of ereboog opgericht aan de Schelde ter hoogte van het Maaigat, nabij de Vlasmarkt. Ze werd opgevat als een monumentaal uitgewerkte vervanging van de daar bestaande “Maaigatpoort”. Peter Paul Rubens zou het ontwerp geleverd hebben, de beeldhouwers Hans Van Mildert (1588-1638) en Huibrecht Van den Eynde (1594-1661) stonden in voor de sculpturale uitvoering van dit prestigevestingsbouwwerk. De poort bracht hulde aan koning Philips IV, én alludeerde op de verzuchting van de stad Antwerpen voor de heropening van de Schelde voor het scheepvaartverkeer (cfr. tolvrije Scheldevaart).

In 1883-1884 volgde een verplaatsing – van de inmiddels Van Dijk-kaai geheten locatie – naar de gedempte Sint-Jansvliet, dit als gevolg van de aanleg (rechttrekking) van de Scheldekaaien. (De verplaatsing

van de poort kwam ter sprake in de gemeenteraad op 6 augustus 1881). De voordien ingebouwde poort werd toen fantasievol aangevuld om nu vrijstaand opgesteld te kunnen worden (n.o.v. ing. Gustaaf Royers?). Bij de ontmanteling werd het Scaldisbeeld als te beschadigd ervaren, het werd herkapt in Bentheimersteen door beeldhouwer Van Ostaeyen. Andere restauraties gebeurden door beeldhouwer Jan Van Arendonck. De sculptuur aan de walzijde, met klauwende leeuwen als schildhouders, kon bewaard blijven. Een tweede verhuis was het gevolg van de bouw van de “kleine tunnel”. Eind 1931 was de demontage van de Koninklijke poort aan de Sint-Jansvliet voltooid, zo kon de voetgangerstunnel haar plaats innemen. De poort werd heropgericht op de Gillisplaats in 1936. Bij Ministerieel Besluit van 28 november 1985 werd het bouwwerk een beschermd monument.

De benaming “Waterpoort” is in de 20ste eeuw veel gebruikt, hoewel onprecies. Er waren historisch meer “waterpoorten” modo “Scheldepoorten”. T.i.z. poorten in de “Scheldemuur” (een deel van de fortificatie aan de Scheldeoever) die uitgaven aan de stroom. Van noord naar zuid overlopend was er een eerste aan de Werf (Werfpoort), een tweede en derde aan het Bierhoofd (Grote en Kleine Bierpoort) en een vierde, de “Koninklijke” – iets verderop – aan het Maaigat. Verder zuidelijk bestonden er de “Houtwerfpoort”, de “Scheldekenspoort” en ten slotte de “Hooipoort”. Slechts de Werfpoort en vnl. de Koninklijke poort waren monumentaal uitgewerkt “Koninklijke poort” of “Scaldispoort” zijn dus voor de hier bedoelde poort uit 1624 naar mijn mening accuratere termen.

“Waterpoort” wordt als term verworpen omdat hij niet accuraat was. In feite konden de aan de landzijde opgerichte poorten (Keizerlijke poort, Kipdorppoort, Rodepoort, e.a.) ook “waterpoort” heten, omwille van het omgevende vestingwater waarover ze via een brug bereikbaar waren.

Toch onbegrijpelijk dat Antwerpenaren deze misplaatste naam van “waterpoort” blijven gebruiken. » (6)

1.3.2 Aankondiging van de gemeentefeesten – 1901 (kz)

Op deze zijde staat een “plakkaat” uit 1901 afgebeeld. Deze affiche werd n.a.v. de gemeentefeesten en op vraag van de “feestkommissie” door de heer Van Nest ontworpen.

2. Kipdorp Poort

2.1 Beschrijving

Vz: Kipdorp Poort – 1583

Kz: De wagen van O.-L.-Vrouw Boodschap – 1894

2.2 Specificaties (8) – bijkomende gegevens (7)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
20.03.1982	100 stoeten	35,2 (7) 35	16,2 (7)	gekarteld	alpaca	5.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	20,-	gekarteld	Ag	-----	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

2.3 Historisch gekaderd

2.3.1 Kipdorp Poort – 1583 (vz)

Reeds na de derde stadsuitbreiding (1295-1314) kreeg Antwerpen een Kipdorppoort, uiteraard vlakbij het Kipdorp. Tijdens de vierde stadsuitbreiding werd het noord-oostelijke deel van deze metropool ommuurd en vergroot tot aan de Tabaksvest en vandaar verder naar o.m. de nieuwe Kipdorppoort, die nu meer oostwaarts werd gebouwd.

Toen tussen 1542 en 1545 de vijfde stadsuitbreiding tot stand kwam, maakte de Kipdorppoort, samen met het Kipdorpbastion en de Kipdorbrug, deel uit van de zogeheten “Spaanse vesten”.

Deze Kipdorppoort kan gesitueerd worden onder de huidige Theaterbuilding. De op de penning afgebeelde historische stadstoegang toont de binnengevel van de Kipdorppoort uit 1583. De oprichting was bedoeld als een gedenkteken van de zegepraal

van de Antwerpse burgerij op de hertog van Alençon.⁴

Net zoals de Koninklijke Poort heeft ook deze poort verschillende standplaatsen gekend. In 1878 werd ze naar de Oude Vaartplaats verhuisd, in 1882 naar de Louiza-Marialei.

Later werd deze poort helemaal afgebroken en in 1941, in volle Wereldoorlog II, werden de resten ervan door de Duitsers gebruikt om ermee de startbanen van het vliegveld te Deurne te verlengen.

2.3.2 De wagen van O.-L.-Vrouw Boodschap 1894 (kz)

De wagen van O.-L.-Vrouw Boodschap die hier is afgebeeld, werd naar een ontwerp van Frans Van Kuyck 5 gebouwd. In 1894 maakte hij opnieuw deel uit van de Antwerpse ommegang. Niet verwonderlijk, O.-L.-Vrouw is immers de patrones van Antwerpen.

3. Keizerlijke Poort

3.1 Beschrijving

Vz: Keizerlyke Poort – 1545

Kz: Het Schip (ommegangsfiguur)

3.2 Specificaties (9) – bijkomende gegevens (10)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
11.06.1982	100 stoeten	35,2 (10) 35	16,1 (10)	gekarteld	alpaca	5.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	20,15	gekarteld	Ag	-----	1.000

⁴ François-Hercule deValois (° Parijs 18 maart 1555 - † Chateau-Thierry, 10 juni 1584), Hertog van Anjou, geboren als Hertog van Alençon.

⁵ Antwerpen, 9 juni 1852 - † idem, 31 mei 1915, Antwerps kunstschilder, graficus en schein van Schone Kunsten.

Mauquoy Medal Company Grobendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000
--	-------------------	----	-------	-----------	----	------------------	--------

3.3 Historisch gekaderd

3.3.1 Keizerlyke Poort – 1545 (vz)

In de periode 1543-1545 werd deze monumentale Sint-Jorispoort, ook Keizerspoort of Mechelsepoort genoemd, gebouwd. Ze behoorde bij de stadsomwalling, de zogenoemde “Spaanse vesten”.

« Een der eerste werken van de nieuwe versterking was het bouwen, enige honderden meters meer oostwaarts, van nieuwe Kipdorp- en St.-Jorispoorten. De oude St.-Jorispoort stond achter het koor der oude kerk, ietwat zuidwaarts zodat men binnen de poort komende langs het kerkhof van St.-Joris onmiddellijk op de Mechelsche Plein stond. Nu kwam er een nieuwe straat van het kerkhof naar de nieuwe poort, de “voorstraat” of Sint-Jorispoortstraat. En de poort die door Keizer Karel op 25 november 1545 werd ingehuldigd, heette officieel de Keizerspoort. De oude poort werd verbouwd, niet afgebroken, en de nieuwe bouw werd in gebruik genomen door de schermers- of smijtersgilde. (Het oude schermershuis werd geheel afgeslagen in 1894. De afbraak liet den bouw der oude poort terug vinden. Foto's, tekeningen, nota's en enkele overblijfselen toen verzameld, zijn te vinden in het museum F. Claes, Antwerpen). Vermelden we nog dat het prachtige ruiterbeeld van St.-Joris dat in 1314 op de oude poort werd gesteld in 1545 door de stad werd gegeven aan den ouden voetboog. [primsjoris-1924:105]. » (11)

In de volksmond werd deze poort ook wel eens Berchemse Poort genoemd. Naast keizer Karel – de poort droeg zijn wapens en zijn kenspreuk “Plus oultre”⁶ – zijn nog andere gekroonde hoofden door deze poort de stad Antwerpen triomfantelijk binnengekomen. Onder hen Filips’ zoon, de infant Ferdinand en zelfs de Franse koning Lodewijk XV.

In 1866 werd deze stadstoegang, samen met andere poorten, op bevel van het toenmalige stadsbestuur afgebroken.

3.3.2 Het Schip (omwegangsfiguur) (kz)

De achterzijde van deze uitgave draagt de afbeelding van 's Lands Welvaeren, bekend als Het Schip, een wagen die in de beroemde Antwerpse omwegang mee door de stad trok. Later stond die in een van de stadsmagazijnen te verkommeren

Ongewoon is deze omwegangswagen niet. Ook Dendermonde had zijn Schip, maar in Mechelen droeg deze allegorische voorstelling de naam 't Schip van Oorlog of 's Lands Welvaeren (1647).

---

⁶ Vertaling: steeds verder.

4. Rode Poort

4.1 Beschrijving

Vz: Rode Poort – 1317

Kz: De Walvis (omwegangsfiguur)

4.2 Specificaties (12) – bijkomende gegevens (13)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
15.09.1982	100 stoeten	35,2 (13) 35	16,2 (13)	gekarteld	alpaca	5.000	100 ⁷
atelier	1.000 stoeten	35	20,20	gekarteld	Ag	-----	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

4.3 Historisch gekaderd

4.3.1 Rode Poort – 1317 (vz)

De Rode Poort op deze penning stamt uit 1317. Nochtans werd zij tussen 1313 en 1315 opgericht. In 1818 is ze gesloopt.

De nieuwe Rode Poort die deel uitmaakte van de nieuwe stadsomwalling, de Spaanse vesten met hun bastions, kwam in 1550 tot stand. Deze zou vandaag ongeveer te vinden zijn op de plaats waar zich het kruispunt Italiëlei-Paardenmarkt bevindt.

Ook deze poort was het toneel van bestormingen en blijde inkomsten, maar in 1868 maakte ook zij kennis met de slopershamer, net zoals dat ook met de andere stadspoorten gebeurde.

De naam Rode Poort heeft niets met deze kleur te maken. Rode is veelal de (uitgestrekte) plaats waar geroid, ontworteld werd, waar nieuw gebied ontgonnen werd door het rooien van bomen. Denk aan die vele plaatsnamen voor nederzettingen die

⁷ Er bestaat hiervan ook een penning zonder nominale waarde.

op zo'n gerooide plaats zijn ontstaan. Bv. Roden in Sint-Pieters-Aalst, Schelderode, Sint-Genesius-Rode, enz. ...

4.3.2 De Walvis (ommegangsfiguur) (kz)

Net zoals Het Schip is ook De Walvis een bekende deelnemer aan de talrijke en beroemde ommegangen. Het is namelijk zo, dat dolfijnen, walvissen en potvissen meermaals in optochten werden opgevoerd, omdat er in verhalen en legendes over hun verschijning in plaatselijke rivieren en stromen werd verteld.

Ook de Antwerpse walvis heeft een allegorische betekenis: de visvangst. In de Antwerpse ommegangen echter werden de wagens van Neptunus en De Walvis gezien als een symbool voor de band van deze Brabantse grensstad met de Schelde.

Eenzelfde symbiose vond men in de ommegangen van bv. Dendermonde en Lier. Waarschijnlijk had de aanwezigheid van een rivier of stroom ook daar veel mee te maken.

5. Kronenburgpoort

5.1 Beschrijving

Vz: Kronenburgpoort – 1543

Kz: Druoon Antigoon

5.2 Specificaties (14) – bijkomende gegevens (15)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
15.12.1982	100 stoeten	35,2 (15) 35	16,2 (15)	gekarteld	alpaca	5.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	19,70	gekarteld	Ag	-----	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

5.3 Historisch gekaderd

5.3.1 Kronenburgpoort – 1543 (vz)

Bij graafwerken voor een bouwproject stootte men in de Scheldestraat op imposante muren. De zeshoekige constructie in natuursteen werd geïdentificeerd als de Kronenburgtoren. Deze toren werd in 1315 als verdedigings- en uitkijktoren gebouwd en maakte deel uit van de toenmalige stadsomwalling. De toren lag aan de oever van de Schelde, die toen meer landinwaarts stroomde. Naast de toren lag een indrukwekkend poortgebouw, dat de toegang van de stad naar het Kiel mogelijk maakte.

Zoals bij alle stadspoorten werden er in de loop der jaren veranderingen aangebracht en delen afgebroken. Zo ging in 1567 de uitkijk- of wachttoren van deze poort onder de slopershamer.

Naar aanleiding van hun blijde inkomst in 1599 betraden Albrecht en Isabella via deze poort de stad.

Omdat de Kronenburgpoort van alle stadspoorten als de sterkste werd beschouwd, kreeg ze de bijnaam *IJzerenpoort*.

5.3.2 Druoon Antigoon (kz)

De naam “Antwerpen” zou zijn oorsprong vinden in de legende met o.a. Druoon Antigoon. Deze reus had de slechte gewoonte om van de op de Schelde passerende schippers een tol te eisen. Wie niet betaalde, werd een hand afgehakt.

Tegen dit onrecht kwam een Romeins soldaat, Silvius Brabo,⁸ in actie. Hij doodde Druoon Antigoon en hakte hem daarna op zijn beurt een hand af, die hij in de Schelde wierp. Deze legende gaf Antwerpen zijn naam: “Handwerpen”.

Niettegenstaande ook de volgende etymologische verklaring over het ontstaan van de stadsnaam wordt aangevochten, wordt door sommigen aangenomen dat de ligging van de stad aan een in de stroom vooruitstekende verhevenheid, een werp, tot de naam “Antwerpen” heeft geleid (“aanworp” of “aanwerp” in de buurt van het Steen).

Anderen ondersteunen dan weer de stelling dat “Antwerpen” is afgeleid van “Andueripi”, een Keltische stam die het gebied van de beneden-Schelde bewoonde en die wellicht in de 3de eeuw hun naam gaven aan de hoofdstad van hun gebied, Anduerpis [23].

Het beeld van Druoon Antigoon op de keerzijde van deze penning is een van de oudste. Het beeld stond in 1599 voor het stadhuis. Het stelde eigenlijk de oorlogsgod Mars voor.

---

⁸ De oudste Brabofontein (1887), die de legende van Antwerpens ontstaan uitbeeldt, staat voor het stadhuis op de Grote Markt.

6. Slijkpoort

6.1 Beschrijving

Vz: Slijkpoort – 1398

Kz: Zegewagen van Calloo – 1638

6.2 Specificaties (16) – bijkomende gegevens (17)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
12.03.1982	100 stoeten	35,1 (17) 35	16,2 (17)	gekarteld	alpaca	3.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	19,75	gekarteld	Ag	-----	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

6.3 Historisch gekaderd

6.3.1 Slijkpoort – 1398 (vz)

In het begin van de 15de eeuw wordt de stad Antwerpen naar het noorden uitgebreid. Daarom werd er een nieuwe verdedigingslinie uitgegraven, nu te situeren op het tracé van de Ankerrui, Oude Leeuwenrui en Brouwersvliet. Er werden om die reden twee nieuwe poorten gebouwd, de Posternepoort en de eerste Slijkpoort.

De eerste Slijkpoort werd ook wel Cisternepoort genoemd. Uit de naamgeving blijkt, dat deze poort op de drassige omgeving ten noorden van het toenmalige Antwerpen uitgaaf.

Later werd er een tweede Slijkpoort gebouwd. Hiervan werden de grondvesten in 1554 gelegd. Het optrekken van dit bouwwerk sleepte nogal aan en werd pas in 1565 voorgoed hervat.

Deze noordelijke uitvalsweg gaf uit op de (steen)weg naar Oosterweel. Vandaag is dit te plaatsen op de hoek van de Amsterdamstraat met de westelijke kaai van het Kattendijkdok.

In 1845 werd deze poort evenzeer afgebroken om iets verderop te worden heropgebouwd. Dan heet ze “Lillopoort”.

Met de afbraak van de Spaanse vesten in 1866 verdwijnt deze herbouwde doorgang echter definitief.

De hier voorgestelde poort uit 1398 stond vroeger ongeveer waar nu de huidige Kaasbrug is.

6.3.2 Zegewagen van Calloo – 1638 (kz)

« *Praalwagens en erebogen*

Veldheren die een overwinning hadden geboekt werden vroeger op een erewagen door de stad gereden, omringd met hun krijgsbuit. Voor koningen en keizers die een officieel bezoek aan een stad brachten werden erebogen opgesteld, praalwagens gebouwd en zelfs podia aangelegd waar toneelvoorstellingen plaatsvonden. Kunstenaars maakten vaak de ontwerpen voor de feestelijke aankleding. Veel is er van die intochten niet bewaard gebleven. De wagens en bouwsels waren gemaakt van beschilderd doek en hout en werden na de intocht afgebroken. Net zoals tegenwoordig de corsowagens die een jaar lang ontakeld in een schuur staan, tot het volgende corso.

Blijde inkomst in Antwerpen

In documenten is weliswaar te lezen dat er intochten werden gehouden, maar hoe die er uitzagen is meestal niet meer bekend. Van een aantal weten we gelukkig meer. Zo hield Ferdinand, zoon van de koning van Spanje en gouverneur-generaal der Nederlanden, in 1635 een intocht in Antwerpen. Zo'n intocht werd ook wel blijde inkomst⁹ genoemd, een woord dat men in België nog graag gebruikt voor koninklijk bezoek. Niemand minder dan de beroemde schilder Rubens, die in Antwerpen woonde, kreeg de opdracht de erepoorten voor de intocht te ontwerpen. Een paar van zijn schetsen zijn bewaard gebleven. De poorten waren enorm, wel 15 meter hoog. Een ervan had zelfs bovenop een beeld van een geveugeld paard. Toen Ferdinand drie jaar later vlakbij Antwerpen een grote veldslag won, liet het Antwerpse stadsbestuur Rubens een grote praalwagen ontwerpen om die overwinning te vieren. Ook daarvan is de schets bewaard gebleven. Het is een enorme, gouden wagen met daarop wel tien figuren en helemaal bovenaan een opeenstapeling van harnassen en tientallen grote en kleine vlaggen. Voor het Rubensjaar 1977 werd de wagen nagebouwd, hij was acht meter hoog.

Kardinaal-Infant Ferdinand behaalde in 1638 met zijn legers een dubbele overwinning te Calloo (bij Antwerpen) op de Verenigde Provinciën en bij Sint-Omaars op de Fransen. De Antwerpse magistraat

---

⁹ In feite is de blijde inkomst een charter, waarin de voorrechten en vrijheden, die bv. een vorst aan een stad verleende, stonden. Dit werd bij een plechtige intrede verleend, wanneer een vorst de stad voor het eerst bezocht.

*besloot dit wapenfeit te vieren en bestelde bij Rubens dit ontwerp voor een zegewagen. De wagen, welke de naam kreeg van Laurea Calloana, is opgevat als een schip met mast, symbool van de Felicitas of Voorspoedige Vaart, en is bemand met allerlei allegorische figuren, als de Providentia (op de voorsteven); de stedenmaagden van Antwerpen en van Sint-Omaars met stadskroon op het hoofd. Op de stellage, bij de achtersteven met het stadswapen van Antwerpen, de Virtus en de Fortuna. Bazuinende genieën en treurende gevangenen omringen de hoge sokkel waarop twee gevleugelde zegegodinnen kransen en een ovale opschrifttafel dragen. Een reusachtige trofee met krijgsbuit en vaandels is bekroond met een kardinaalshoed en een keizerskroon. Kopie in het Fitzwilliam museum te Cambridge. Ets van Theodoor van Tulden in Gaspard Gevartius, *Pompa Introitus Ferdinandi*, 1641. (18)*

In de oorlog tussen Spanje en de samengebrachte krachten van de Verenigde Provinciën en Frankrijk, boekte de kardinaal-Infant Ferdinand in 1638 twee belangrijke overwinningen: op de Hollanders nabij Kallo en op de Fransen bij Sint-Omaars. Om dit te vieren, besliste de stadsmagistraat om een praalwagen toe te voegen aan de jaarlijkse ommegang. Voor het ontwerp van deze praalwagen werd ik aangesteld. Conform met de traditie, vertrok ik van het basismotief van de schip-wagen. Het schip staat hierbij symbool voor het Geluk dat voortvloeit uit de overwinning. De zegewagen zou getrokken worden door twee paarden en gemend door een vrouw met twee gezichten, een dat naar voren kijkt (de Keizerlijke Voorzienigheid) en een ander dat naar achter blik (de Wijze Voorzichtigheid). Zij wordt begeleid door twee vrouwen met de respectievelijke stedenkronen van Antwerpen en Sint-Omaars. Achterop de wagen stimuleren de gehelme Virtus en Fortuna, steunend op het roer, met de nodige heldhaftigheid en door-dachte bijsturing, het geluk dat de overwinning beïnvloedt. Midden op het schip wordt de trofee bekroond met de blazoenen van de Spaanse koning Filips IV en de kardinaal-infant Ferdinand.

Deze trefzekere schets mét plattegrond van de wagen werd bewaard in het Stadhuis, waar het ook weer gevonden werd door de Fransen. Aldus kwam de zegewagen van Kallo na 1815 in het bezit van het Museum voor Schone Kunsten. » (19)

7. Begijnenpoort

7.1 Beschrijving

Vz: Begijnenpoort – 1570

Kz: De Werf Kraenhooft

7.2 Specificaties (20) – bijkomende gegevens (21)

uitgiftedatum	nominale waarde	Ø mm	gewicht gram	rand	metaal	slagaantal	uitgifteprijs in franken
11.11.1983	100 stoeten	35 (21) 35	16,3 (21)	gekarteld	alpaca	3.000	100
atelier	1.000 stoeten	35	20,40	gekarteld	Ag	100	1.000
Mauquoy Medal Company Grobbendonk	20.000 stoeten	35	-----	gekarteld	Au	op bestelling	20.000

7.3 Historisch gekaderd

7.3.1 Begijnenpoort – 1570 (vz)

« Bij de heraanleg van de ventwegen op de leien ter hoogte van de Kasteelpleinstraat en de Anselmostraat, stootte men de voorbije maanden tot tweemaal toe op de brugconstructie voor de oorspronkelijke Begijnenpoort. Iconografische bronnen leren ons dat de oorspronkelijk brug van de Begijnenpoort dateert uit de 16de eeuw. De brug werd echter herbouwd in de 19de eeuw in het kader van de algemene verbouwingswerken in deze zone.

Het eerste deel van de brug – ter hoogte van de Kasteelpleinstraat en aansluitend op de poort zelf – werd aangetroffen in augustus. De constructie was opgebouwd uit losstaande pijlers die verbonden waren met een houten loopbrug. Deze houten elementen werden echter bij de sloop verwijderd. De bakstenen pijlers waren ellipsvormig in grondplan en maten 5.70 m bij 0.8 m. De uiteinden van deze ellipsen waren voorzien van granieten, afgeronde kopstenen.

Het tweede deel van de brug – aan de andere zijde van de leien, ter hoogte van de Anselmostraat – dat vertrok vanaf de later toegevoegde tenaille of voorwerk, was opgebouwd uit rechthoekige bakstenen pijlers, voorzien van een natuurstenen band, met telkens een granieten kraagsteen waarop de eigenlijke brugplanken rustten. In de Anselmostraat bevonden we ons ter hoogte van het bruggenhoofd van dit tweede segment. De eerste twee pijlers waren aan de uiteinden verbonden door middel van respectievelijk twee parallelle muren. Tussenin bevond zich een schuin aflopende vloer uit baksteen waardoor hier qua uitzicht een soort kelderstructuur te zien was. Vermoed wordt dat dit te maken heeft met het brugmechanisme dat zich binnen deze muren bevond.

Door de positieve samenwerking met Afdeling Wegen en Verkeer en de goede verstandhouding met de aannemer kon dit tweede brugdeel van vernieling gevrijwaard worden en werd de geplande rioleringskoker anders ingeplant. » (22)

De Begijnenpoort op de zevende en laatste penning uit deze reeks werd in 1570 op de gronden van het eerste Antwerpse begijnhof gebouwd. Het bouwwerk behoorde eveneens tot de “Spaanse vesten”.

7.3.2 De Werf Kraenhoofd (kz)

« 1263: Vermelding van een kraan op de Werf om schepen te kunnen lossen en laden. Deze “Werf” was tot ca. 1880 een in de Schelde vooruitstekende meerplaats of “hoofd” ter hoogte van het Steen, en werd omwille van zijn uitrusting ook wel “Kraenhoofd” geheten. De houten “werfkraan” werd in beweging gezet met een groot tredrad waar de zgn. “Craenkinderen” liepen. Deze kraankinderen waren in feite volwassenen, ze waren stadswerklieden en heus georganiseerd in een “natie” of vakvereniging.

In de 16de eeuw zal het aantal kranen aan de meerplaatsen tot vier aangroeiën, alle zijn ze eigendom van de stad en door haar aan de meestbiedende verpacht. Ongeveer ter hoogte van de huidige Orteliuskaai, maar historisch aan de vooruitstekende meerplaats tussen de Sint-Pietersvliet en Koolvliet (vandaag Koolkaai) wordt ca. 1520 de zgn. “Stenen kraan” opgesteld, zogenoemd omwille van haar gemetseld kraanhuis. In 1546 verschijnt een tweede exemplaar op de Werf, tegen de Werfpoort aan, maar deze is in tegenstelling met zijn voorganger geen draaiende, maar een vaste kraan; [Prims vermeld hiervoor 1548]. Ook de Nieuwe Berderenwerf* of “hout kaeye” krijgt in 1565 zijn “Rood Kraantje”. Deze houtloskade was gelegen tussen de Sint-Jansvliet en de nu verdwenen Sint-Michielsabdij, d.i. ter hoogte van de huidige Plantijnkaai. (* “berderen” zijn planken; er was ook een “Oude Berderenwerf” later “Engelse kaai”, nu te situeren ter hoogte van de Tavernierkaai). [wit_16, p. 374]; [vdw-1977, p. 373, 462]; [prims-gva-1981-5, p. 222]. » (11)

BIJZONDERE DANK

Tijdens de voorstelling door het A.K.K. van de uitgifte van zijn eerste penning was – zoals te verwachten – de pers uitgenodigd. De perslui ontvingen dit kleinood met de afbeelding van de “Koninklyke Poort Scheldewaerts” als geschenk. Later kreeg ik van mijn vriend-journalist dit stuk cadeau.

Na meerdere jaren ontdekte ik op het internet dat er nog andere gravures bestonden. In diezelfde periode kocht ik op de maandelijkse veiling van Numismatica Herentals de penning met uitgiftedatum 15 september 1982.

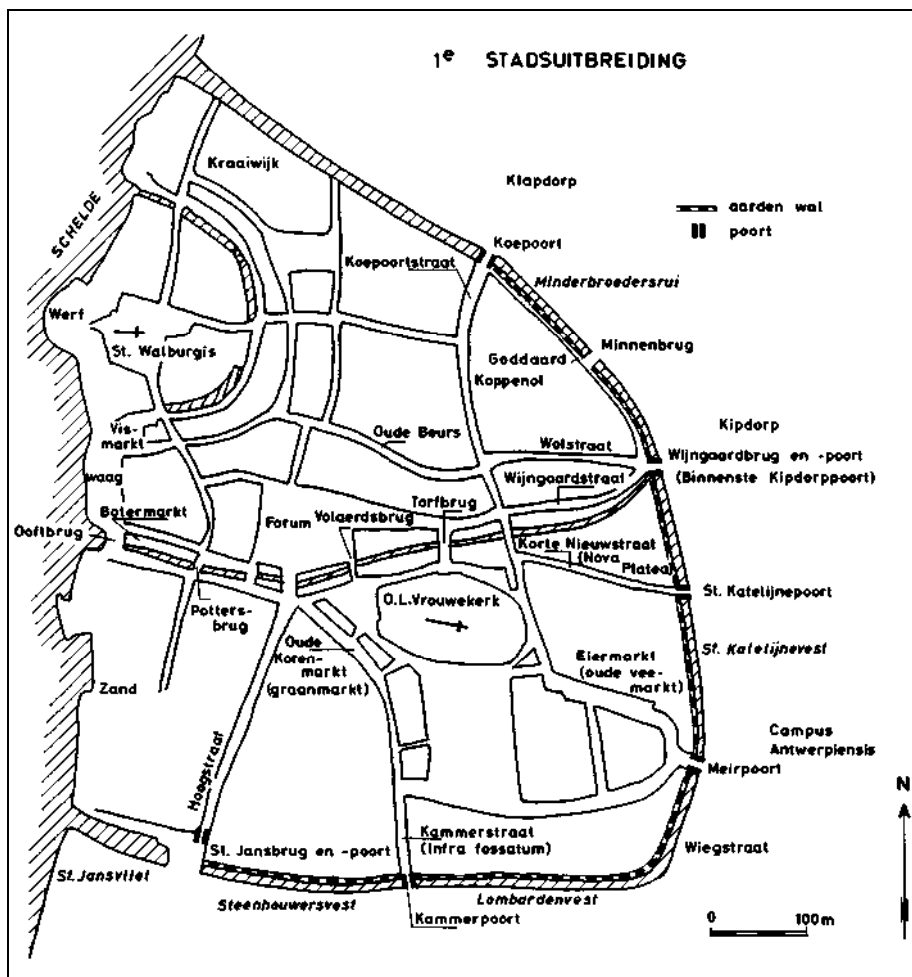
Nieuwsgierig en met de hoop via een zoekertje in het clubtijdschrift van deze numismatische kring in het bezit te komen van de overige vijf penningen kwam ik bijna onmiddellijk met de heer Marc Willemans uit Lokeren in contact. Zoals te lezen is in de lijst van de geraadpleegde werken, is hij de samensteller van de catalogus “België – Gemeentepeningen, medailles en biljetten”. Hij bezorgde me een groot deel van de informatie die ik hier heb verwerkt.

Buiten mijn persoonlijk zoekwerk kreeg ik bijkomend nog meer “bronnenmateriaal”. Dat werd me zeer spontaan door Hendrik Vanhauwe uit Nijlen aangeboden.

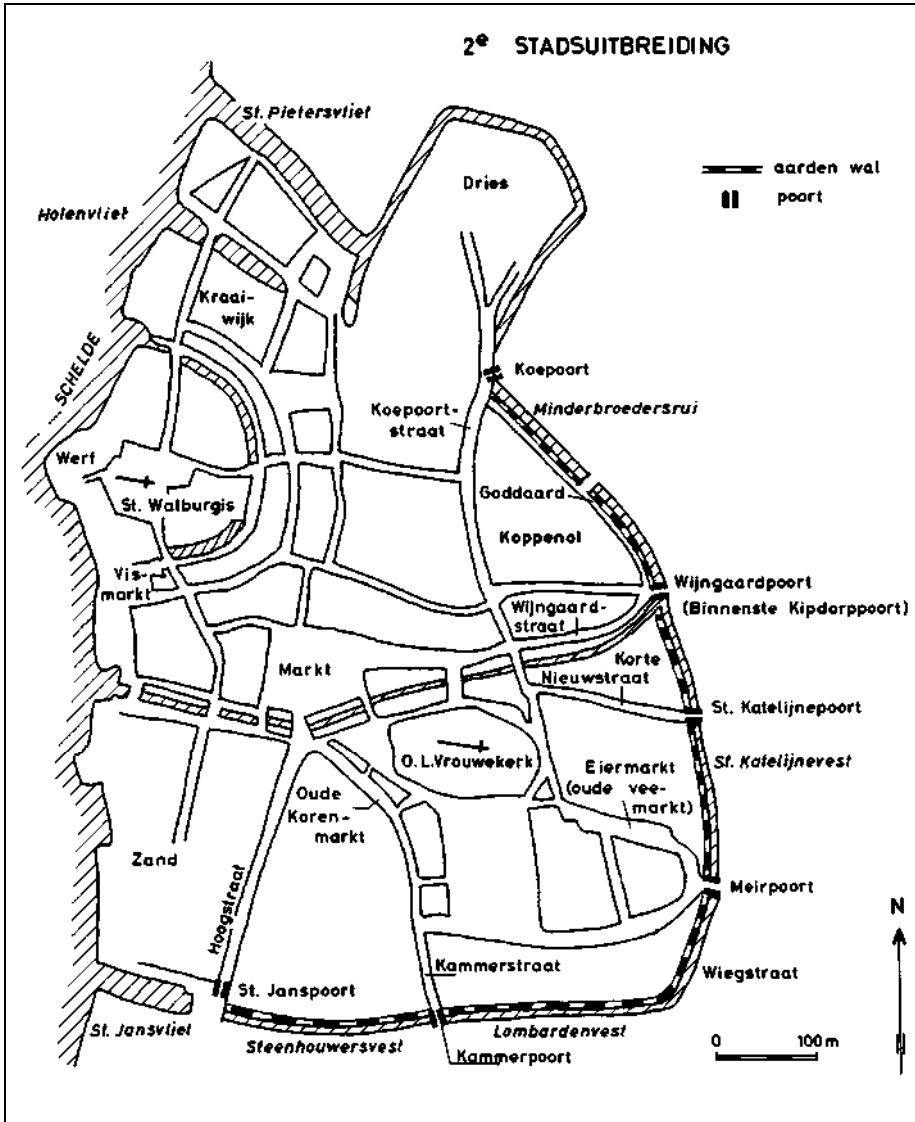
Bij het redigeren van de definitieve versie van deze studie bood de heer Jan Moens me spontaan zijn hulp aan.

Allen van harte bedankt voor dit voorbeeld van “numismatische solidariteit”!

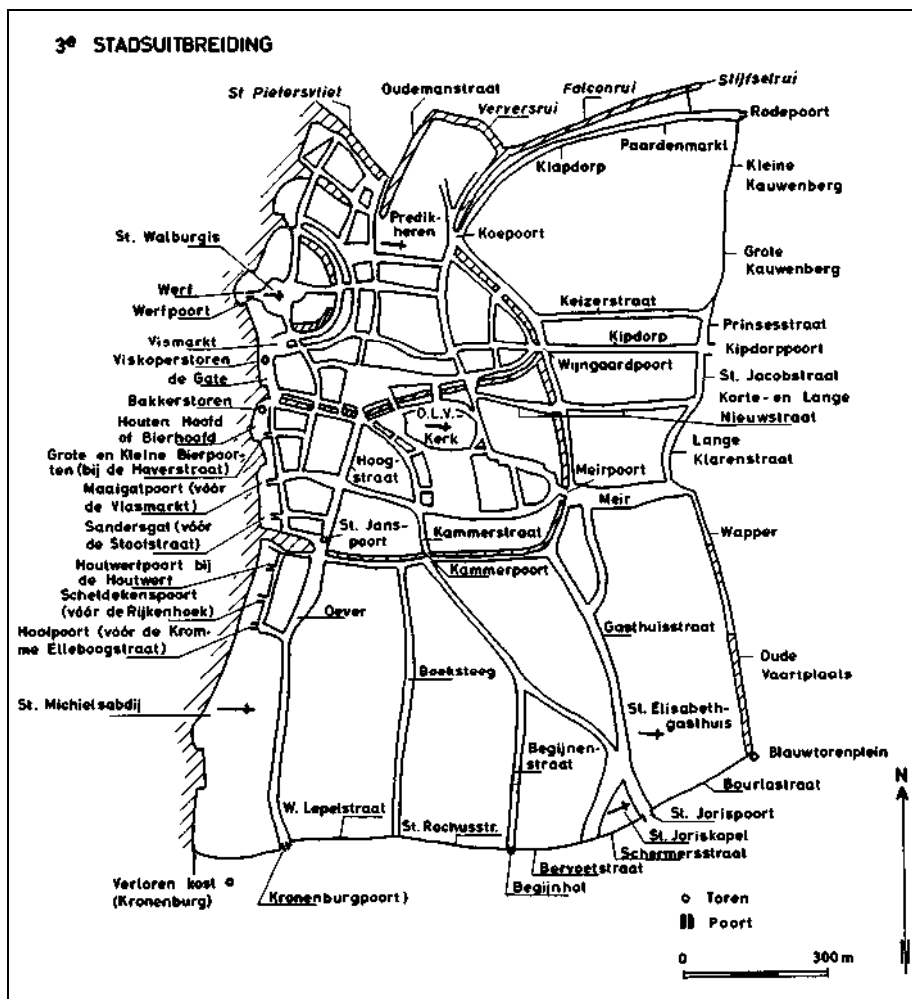
DE STADSUITBREIDINGEN

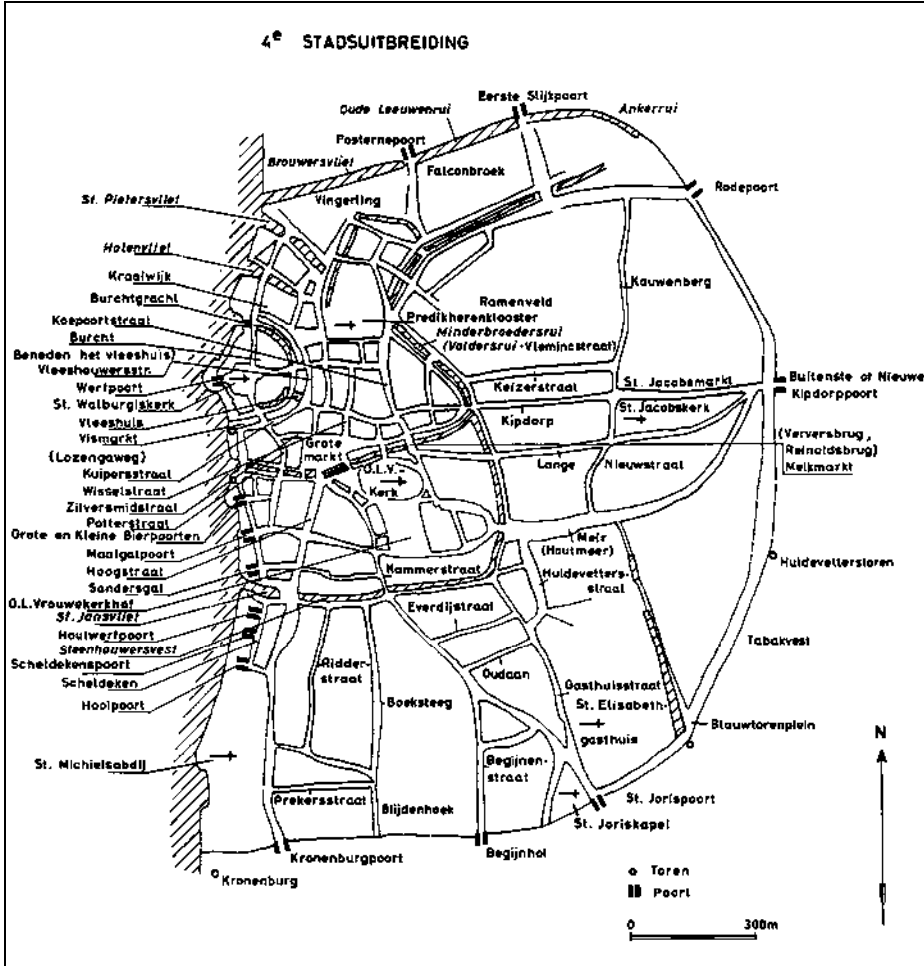
1ste stadsuitbreiding rond 1200

2de stadsuitbreiding rond 1250

3de stadsuitbreiding 1295-1314

4de stadsuitbreiding 1314-1410

GERAADPLEEGDE WERKEN EN VERWIJZINGEN

- (1) *Antwerpse Post* d.d. 14.07.1982
- (2) *De Nieuwe Gazet*, ? juni 1982
- (3) VANDENBRUWAENE C., *Belgique-Jetons des communes 2, Bruges*, 01.01.1982, nr. 111, blz. 45
- (4) WILLEMANS Marc (samenstelling), *België-Gemeentepenningen-medailles-biljetten*, 1992, nr. 111, blz 10
- (5) idem als (3), nr. CIIIa, blz. 59
- (6) <http://www.miniatuurstad.be/museum> – 10 oktober 2007
- (7) VANDENBRUWAENE C., *België-Belgique-Gemeentepenningen-Jetons des communes 3*, 01.01.1983, 22 A Burgstraat 9000 Gent, nr. 138, blz. 13
- (8) idem als (4), nr. 138, blz. 12
- (9) idem als (4), nr. 189, blz. 16
- (10) idem als (7), nr. 189, blz. 31
- (11) <http://www.strecker.be/2004/kroniek> – 08 oktober 2007
- (12) idem als (4), nr. 242, blz. 19
- (13) idem als (7), nr. 242, blz. 53
- (14) idem als (4), nr. 272, blz. 21
- (15) idem als (7), nr. 272, blz. 63
- (16) idem als (4), nr. 291, blz. 22
- (17) VANDENBRUWAENE C., *België-Belgique-Gemeentepenningen-Jetons des communes 4*, 01.01.1984, 22 A Burgstraat 9000 Gent, nr. 291, blz. 15
- (18) <http://www.cultuurwijzer.nl> – 08 oktober 2007
- (19) <http://www.codart.nl/images/Events/Rubens2004NL.pdf> – 10 oktober 2007
- (20) idem als (4), nr. 344, blz. 25
- (21) idem als (17), nr. 344, blz. 43 en 55
- (22) <http://www.archeologie.antwerpen.be> – 01 oktober 2007
- (23) MICHIELS, A., *Andouerpis Antwerpen, Nieuwe zoektocht naar de betekenis van de naam Antwerpen en de vroegste geschiedenis van de Antwerpenaars*, Rumst 2007.